

לוק סי 1

פירוש תורה - חלק א'

20

בטח אל ה' בכל לבך ולא בינתך אל תשען. שלמה המלך יזהיר בכתוב הזה על מדת הבטחון מפני שהוא מצדק התורה והמצוות. יאמר: שיבטח אדם בהקב"ה בכל לבו ולא יבטח ולא ישען על בינתו, והכוונה בזה שאם יורחו שכלו ותלמדתו בינתו לבטח בעשרו או בכחו וגבורתו, שלא ישען בזה כלל, רק שישים כל בטחונו בהקב"ה שהוא משיב חכמים אחר דעתם יסכל, ואין כל מעשיו ומחשבותיו כלום בלתי אם יגזור ה' יתעלה, וזהו שכתוב: רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום. כי אם אסף עושר לרוב אין לו לתחזיק טובה לעצמו כי עשרו לא בא אליו בכחו וקלותו, וכן אמר שלמה עליו השלום: כי לא לקלים המרוץ ולא לגבורים המלחמה וגם לא לחכמים לחם וגם לא לנבונים עשר וגם לא לירדעים חן כי עת ופגע יקרה את כלם. וכן אמר עוד: לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון, ודבורו אינו בידו כי אם ביד הקב"ה וכל שכן שאר כל המעשים, ולפיכך אין ראוי לו לבטח ולהשען על בינתו, ואין לו לתלות תקותו בהשתדלותו רק בהקב"ה, והוא שאמר דוד ע"ה: אך לאלהים דומי נפשי כי ממנו תקותי, כלומר לא בהשתדלותי. ויודע כי בטחונו של אדם מתחלק על שמונה חלקים: האחד הוא בתחילת תולדתו, כוונת על שדי אמו מפני שהחלב מזונו חיותו, וכענין שכתוב: מבטיחי על שדי אמי. והשני הוא שבטח אה"כ על אמו להאכילו מה שיערב לו ולהטעימו המתוק להכה, וכענין שאמר דוד ע"ה: אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו, יאמר דוד ע"ה שהיה משה ומרמה נפשו בבטחון ה' יתברך כגמול הבוטח על אמו השלישי הוא שבטח על אביו כי אחר שיגדל ותפקחנה עיניו שכלו מעט יראה כי הוא ואמו תלויים על אביו, ואביו הוא עקר ואן יתלה בטחונו באביו. הרביעי הוא שיבטח על כחו כאשר יגדל יותר וילמד אי זו מלאכה שתהיה באשר יוכל להתפרנס, או יסיר בטחונו מאביו וישים בטחונו בכחו ותחבולותיו. החמישי הוא שיבטח בהקב"ה כאשר יגדל יותר ויתחזק שכלו ומתוך שיראה שאין כחו ותחבולותיו כלום ויראה חסרון הבריות, ופחיתותם וצרכם הגדול לתסדיו יתעלה, אז יסיר בטחונו אשר היה לו בכחו וישים בטחונו בהקב"ה בענינים שאין בכחו כח ותחבולה להפיק אותם, כענין צורך גשמים בזמן הוריעה, או אם ילך בים והים חולך וסוער, או במדבר חיות ולסטים, או בישוב והדבר היה בארץ, וכל הענינים האלו וכיוצא בהן שאין לו כח ותחבולה להמלט ישים בטחונו בהקב"ה, ומדרגה זו במדת הבטחון היא טובה אבל אין לה שלמות מפני שהוא כענין שאמר הנביא ע"ה: ובעת רעתם יאמרו קומה וחשיענו. הששי הוא שיבטח בהקב"ה אפילו בדברים שיש לו בהן כח וקצת תחבולה, כגון מי שאפשר לו להתפרנס בסבת מלאכה כבדה שהיא מיגעת הבשר ומחזיר בטחונו להקב"ה שיפרנסתו בענין שיהיה נקל יותר, השביעי הוא שיבטח בהקב"ה בכל המצבות כולם בין שתהיה הסבה קשה או קלה, השמיני הוא שיבטח בהקב"ה בכל לבו ולא יתלה מחשבתו לסבה מן הסבות רק שירצה. במה שהוא רצון הקב"ה, כלומר במה שהוא בריא או חולה עשיר או עני פשטן או אסור בבית האסורים, וכיון שרצון הקב"ה שיהיה לו אחד מן המאורעות והיסורין ההם והוא חפץ לרכאו בהם, יש לו להפוך בזה ואין לו לבקש סבה, כי אם הוא משתדל ומבקש סבה שינצל מן המאורע ההוא שהוא בו משים חלק אחר מלבו בבטחון אותה סבה ואינו בוטח בהקב"ה בטחון שלם בכל לבו, ומי שהוא שלם במדת הבטחון יש עליו לבטח בהקב"ה בכל לבו שהוא יתעלה בעל הסבות כולן יזמין אליו הסבות כפי מה שיצטרך. כן כתב הרב הגדול החסיד ר' בחיי בן פקודה ז"ל בספר חובת הלבבות שחבר, ויראה לי כי מפני זה אמר: בטח אל ה', ולא אמר: בה' לבאר שהבטחון השלם בכל לבו הוא שיהיו כל מחשבותיו אל ה', כענין שכתוב: עיני תמיד אל ה', ואין ראוי לו לצדיק השלם במדת הבטחון לבקש סבה והעד על זה ענין אליהו וכמו שהזכרתי בפרשה של מעלה, והעורבים מביאים לו לחם ובשר בבקר וגו', והקב"ה הזמין לו אותה סבה והוא לא בקש אותה, ודנה זאת מדרגה עליונה מאד במדת הבטחון, והנה יוסף הצדיק הבוטח בהקב"ה לפי שבקש משר המשקים שיהיה לו סבה שיצא מבית האסורים, לכך לא הגיע למדרגה זו של בטחון, ונענש בזה שנשאר שתי שנים יותר בעונש שתי מלות שאמר לו: הזכרתני, והוצאתני, וזהו שכתוב:

10 17

20

31

36

41

46

מא (א) ויהי מקץ שנתיים ימים ופרעה חלם והנה עמד על היאור: מקץ שנתיים ימים לוסף שנתיים שפטר יוסף חלום שר המשקים והאופים, היה החלום הזה

1 [ר'ן יהי מקץ שנתיים ימים ופרעה חלם וגו', (א) עיין במדרש פאן: הה"ד אשרי הנביא אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים וגו' (תהלים מ'), אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף, ולא פנה אל רהבים, עיי שאמר לשר המשקים וזכרתי והזכרתני ניתוסף לו שתי שנים, והמאמר הזה תמנה מאד ורבים נלאו לבארו, כי סופו סותר לראשיתו: התחיל לדבר בשבחו של יוסף ששם ה' מבטחו, ומסייב בנבואתו שיהי בטח בה', רק שם מבטחו בשר המשקים, ועיי נענש שנחוספו לו שתי שנים. ובהרבנות המאמר נראה, כי הנה אם מספרים לדבר חידוש מאיותו אדם שעשה היום דבר פלוגי, זה לאות שאין זרכו בכך, כי אילו הי רציל פעשות כן, לא הי המעשה מפורר תמחון, ולא הי נחשב כחידוש שירימו

20 יצא 11/1

1

היותו השומעים על נס, כי ההרגל אינו בגדר חידוש; עדי"מ אם מספרים לחידוש מאיש פלוני, שעשה היום טיבה לזכריו, או שנתן מדקה לעניים וכו' מהמעשים הטובים, יש לשפוט מזה, כי אין דרכו בכך ולא נסת באלה, רק הוא בטבעו איש קשה הלבב ורע לבריות, ובהיות שהפעם יצא מגדרו ושנה את טעמו, ע"כ יחשב זאת לדבר חידוש. ומה יקרו דברי חז"ל באומרים (ב"ב קס"ד ע"ב): אל יספר אדם בטובתו של חבירו שמתוך טובתו בא לידי רעתו, זכותם ע"י שכתבנו, כי בזה עצמו שמספרים בטובתו של אדם ומפארים ומשבחים מעשיו, כי טוב עשה וכו' נאות תהלה ויקר, בזה עצמו נכלל גם בגותו, כי זה לאות שאין דרכו בכך, ואך הפעם יצא מגדרו וקשה הטוב והישר, וא"כ השבח הזה בעשה לו לגנאי ולחרפה. ומה נכבדה ע"ז מליצת הכתוב (חבקוק ב' ט"ז): שבעה קלון מנכבוד, כי לפעמים מהכבוד שחולקים לאדם ומספרים בשבתו, מזה עצמו ישבע קלון, כי הכבוד הזה הוא לאות על ריב לבבו ותלונה נפשו הנשחתה, כי רוח אחרת אמו, ורק כיוצא מן הכלל עשה הפעם מה שעשה, וכאשר אמרנו.

(3)

גם א"כ כאשר השבח הנהלל לאדם הוא לפעמים טיבה לגנותו וחרפתו, כן לפעמים הוא להיפוך, כי הגנות וחרפה שמשמים על האדם הנה טיבה לתהלתו, וזה כבודו ותפארתו; עדי"מ אם מספרים כדבר חידוש לגנאי על איחזו אדם, שהיוב נגש אליו אחד ודרש ממנו עזר ותמיכה, והוא השיב מניו ריקם ולא שם לבו לדבריו, או שעשה היום איותו מעשה אחר מהמעשים המכוערים, הנה זה לאות, כי בטבעו הוא איש טוב ומטיב, וזה דרכו להחיש ישע לכל דורש ושואל, ורק הפעם שנה את טעמו והקשת את לבבו, ולכן השומעים משתוממים ע"ז, ויהי' בעיניהם לדבר זר ומתמיה. כי אילו זה הי' דרכו ורגילותו לקפוץ את ידו ולהשיב ריקם כל שואל ומבקש עזרתו, פה היום מיומים? הלא מעשים כאלו שכיחים אצלו בכל יום; אין זאת רק כי מעשה כזה מוזר הוא לפי רוחו ותכונת נפשו, ולכן תרואים ישתאו ע"ז ויתפלאו מה הי' לו.

16

21

24

גם וכן הוא הדבר גם ביוסף, שיסופר ממנו לדבר חידוש שקרה לו סג'יה לא סחור, שבטח בשר המשקים והסיד בתחוננו בה, וע"כ נענש שניתוסף לו שתי שנים לשבת במאסר. ואילו הי' דרכו בכך לבלי לבטוח בה' רק להשען על בני אדם, איותו חידוש יש בזה, תלא כן הוא דרכו ורגילותו; אין זאת רק שבטבעו הי' בוטח בה', ואך עליו שם יתבן, ובהיות שהפעם יצא מגדרו הי' זאת לחידוש ופלא, וזה שאמרו גם במדרש, כי על יוסף יצדק מאמר הכתוב, אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו וגו', כי הוא הי' אמנם בבחינה זאת שמדת הבטחון היתה לו לק על כל מדרך כף רגלו, ולא פנה אל רחב"ש לבקש מפלט לו בתשועת אדם. ומביאים רא"י לזה, שהרי כאשר קרה לו אך פעם אחת ששנה את טעמו ונטה ממדת הבטחון, הנה הי' הדבר לחידוש מעורר המחזק, ונחשב לו זאת לעון אשר חטא, מה שלא הי' נכון צילו הי' כן טבעו ורגילותו; אין זאת רק כי נעלה ונשגב הי' מזה ולא בצלה הי' חלקו.

31

36

הגאון ר' ישראל מסלנט ביאר דברי המדרש בדרך אחרת, דהנה שתי בחינות ישנם במידת הבטחון האחת לבד יזדקק האדם לשום השתדלות כל שהיא ואפילו בעת מחלה לא ידרוש ברופאים וישים בטחוננו אך ורק בה' יתברך, וכנגדה ישנה גירסא שלא יסמוך אדם על נס, ואדרבה יעשה השתדלות לרפואה או להצלה וכדומה, אך לא ירבה יתר על המידה ויבטח בה' שתועיל השתדלותו.

(4)

הנח
היכר

ולפי זה יש לומר, שהרי ליוסף הצדיק היתה לו מידת הבטחון וזהו שמשבחו המדרש אשרי הגבר אשר שם בה' מבטחו, אלא שיוסף לרוב היראת שמים שהיתה לו חשש שמא יגרום החטא ולא יהיה ראוי לנס ללא השתדלות, לפיכך השתדל קמעה על ידי שיר המשקים, אמנם לאיש במדרגת יוסף היה להתנהג אף בבחינה הגבוהה של הבטחון שלא לעשות שום השתדלות כלל, ולזה התכוון המדרש בדבריו "אשרי הגבר אשר שם בה' מבטחו זה יוסף", שמשום בטחוננו בה' היה ירא שמא יגרום החטא, אלא שישנה מדרגה יותר שלא יפנה לרהבים כלל ויבטח בה' ללא שום השתדלות כלל, ולפי מדרגתו שיכל לבטוח ללא השתדלות והשתדל נענש עוד ב' שנים.

22

מי שטרם בערב שבת יאכל בשבת

"ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם ושיתיהו על ארץ מצרים" (מ"א, ל"ג)

לאחר שפטר יוסף לפרעה את החלום, הוא מציע לו לקחת איש נבון וחכם שיהיה אחראי על איסוף האוכל של השנים הטובות. הקשה מו"ר הג"ר אליהו לאפיאן זצ"ל לשם מה דרושות תבונה וחכמה לתפקיד הזה, הרי לצורך אגירת המזון ואיחסונו דרוש יותר איש מסודר וחרוץ?

ותירץ שאמנם נכון, אילו היתה זו אגירה רגילה, לא היה יוסף מעלה את ההצעה של חיפוש אחרי נבון וחכם. אבל כאן בכל זאת דרושה היתה תבונה מיוחדת. דבר ידוע הוא שבשעת שובע – ובמיוחד שובע גדול כפי שנאמר בפתרון החלום – ישנו זילזול בהערכה כלפי האוכל. מכיון שיודעים שהשפע מצוי אף אחד אינו חוסד ואף אחד אינו מקמץ. לעומת זאת בשנת בצורת, או בכל מצב של חוסר אוכל בגלל איזו סיבה שהיא, קופצים על כל גרגיר של חטה. כל שיירי מזון נחשבים אז למעדני מלכים, כידוע מן הסיפורים על עיתות מצוקה ר"ל.

כאשר באים לאגור מזון שבע שנות שבע, עבור תקופה מאוחרת יותר של שבע שנות לעב צריכים לפתח תחושה של שנות רעבון בזמן של השפע. רק מתוך תחושה כזו יוכלו לצבור בר כראוי. לפיתוחה של תחושה כזו אין מספיק אדם בעל כושר ארגון. לזה יש צורך באיש נבון וחכם. החכם רואה את הנולד, לא רק יודע את הנולד אלא רואה אותו לנגד עיניו. הוא מסיגל להתייחס אל הנולד כאילו הוא נמצא כבר. בתבונתו יידע לכלכל את מעשיו בדרך הנכונה ולחיות בשנות השבע עם השגות של שנות רעב. ולכן, רק איש נבון וחכם יוכל לנצח על מלאכת קיבוץ האוכל לקראת שנות הרעב.

אף אנו בעוה"ז נמצאים מבחינת האפשרות לקיים מצוות, בשנות שובע גדול. במשך שבעים שנה, ואם בגבורות שמונים שנה, יש לנו הזדמנויות אין ספור לקבוץ ולאגור מצוות וזכויות לקראת העוה"ב. הזמן של חיי העוה"ב מבחינת קיום מצוות נקרא שנות רעב. בהגיע האדם לעולם ההוא, שוב אין לו כל אפשרות להוסיף על זכויותיו. ידוע על הגר"א מוילנא זצ"ל שבכה לפני מותו. משהתפלאו הנוכחים על מה בוכה גאון ישראל שכל חייו הגה ועמל בתורה בלא הפסק ובודאי מזומן הוא לחיי העוה"ב, נטל הגאון את ציציותיו בידו ואמר: "כמה קשה להפרד מעולם המעשה, אשר רק בו אפשר להגיע לדרגות הגבוהות ביותר מתוך דברים של מה בכך. הנה מצוה כה קלה וכה פשוטה כלבישת ציצית, אשר ניתן להשיגה עבור כמה פרוטות ובאמצעותה אפשר להשיג מדריגות רמות עד כדי קבלת פני השכינה. ואילו שם בעוה"ב היכן אמצא כזאת..."

היוצא מן הדברים שכל אדם ואדם מישראל צריך לסגל לעצמו את מעלת "איש נבון וחכם" ולמדוד בכל עת את ערכי המעשים על פי היחס אליהם בעוה"ב. לא לזלזל חלילה בשום מצוה ולא לדחות שום הזדמנות של עשיית מצוה בין אם היא קלה וק"י אם היא חשובה. אם יזכור תמיד את ה"רעב" למצוות בעוה"ב, יעזור לו הדבר להזדרז בקיום מצוות בעוה"ז בחשק ובשמחה.

*

בענין זה מספרים על שתי מדינות שנלחמו זו בזו במשך שנים ארוכות. יום אחד הכריז המלך של אחת המדינות שמי שימצא דרך לשים קץ למלחמה האז זכה יקבל פרס גדול. הפרס היה רשות כניסה למשך חמישה רגעים למקום בו שמורים אוצרות המלך. בפרק זמן זה יוכל הזוכה בפרס לקחת לעצמו משם כל אשר יחפוץ. ואכן, ביום מן הימים נמצא אדם שהשכיל למצוא דרך כיצד לסיים את המלחמה לשמחת המלך וכל העם. וכפי שהובטח, נקבע לו תאריך מסוים שבו יבוא לבית המלך ויקבל את הפרס הגדול. בהתקרב היום המיועד החל המלך להתיסר בלבטים קשים. מצד אחד נחרד לנוכח האפשרות שבפרק הזמן הקצר ישהה האיש בין אוצרותיו, ויספיק לאסוף לעצמו נכסים בשווי גדול ביותר. מאידך, בתוקף מעמדו כמלך היה אסור לו לחזור בו מהבטחתו. בצר לו פנה המלך אל יועציו וביקש מהם לטכס לו עיצה.

קם אחד היועצים ואמר: יש לי רעיון כיצד תוכל לעמוד בדברך ובכ"ז לא תינזק נזק גדול מכך. יודע אני, אמר היועץ, שהזוכה בפרס אוהב מאד לשמוע מוזיקה. ועל כן ביום המיועד הטמן בתוך בית האוצרות את התזמורת המעולה ביותר במדינה. אשר תשמיע בהכנס האיש לאוצר מנגינות עריבות במיוחד. אין ספק שקולן הערב יסיח את דעתו של

6

11

16

21

28

31

36

41

46

5
ספר
7/15

3

5) אסנת בת פוטרי

אסנת בת פוטרי פרע. בת פוטרי וזליכה. ויש מחז"ל שדרשו, שכונת זליכה היתה לשי"ש. להעמיד זרע מיוסף כמו שראתה באיצטגנינות. — מה שנתקיים בבתה. והקשה בני הרב הגאון ר' אליעזר שליט"א, ממנהלי ישיבת טלו, אשר בקליוולנד, הלא גם תמר עשתה שלא כהוגן, אלא שנתכונה לשי"ש, ויצאה ממנה מלכות בית דוד, ושמה נשאר לשם ולתהלה בישראל; וזליכה שגם היא נתכונה לשי"ש, נשאר שמה לדראון עולם, וכי מה בין זו לזו? ואמר בזה רעיון יפה, שיש הרבה אנשים, שעושים מעשים מכווערים, ולא רק אומרים, אלא שמאמינים בעצמם, שעושים זה לשי"ש. ואיך נדע את הדבר, הנעשה באמת לשי"ש, ובמה יבחון האדם א"ע בשעת חשבון הנפש, אם אמנם עשה הדבר המגונה לשי"ש? זי"ל שעלינו להתבונן, איך הגיב על המכשולים, שפגש על דרך מפקפקת זו, אם אמר: "בהדי כבשי דרחמנא למה לי" וכשמעכבים מן השמים, מסתמא אין מעשי רצויים בעיני ה', — סימן שכונתו היתה באמת לשי"ש. וכן עשתה תמר, ובשעה שהוציאוה להשרף, אותה ואת התאומים שבבטנה, אמרה, מוטב שאשרף בכבשן האש ולא אלבין פני יהודה ברבים; אני עשיתי את שלי, כדי להעמיד זרע ממשפחה מיוחסת זו, ואם מן השמים מעכבים, ש"מ שדרכי לא ישרה בעיני ה', ולפיכך החליטו הכל, שעשתה מה שעשתה לשי"ש ולא להנאת עצמה. אבל ההולך בדרך — לא — דרך וטענה בפיו, שהוא מכוון לשי"ש, וכשפגש מכשולים על דרכו, הוא עושה נבלות גדולות, כדי להסירם. — אות היא, כי אראשית מחשבתו היתה להנאת עצמו ולא לשי"ש. וכן אנו רואים בזליכה: היא פגשה מכשולים על הדרך, שבחרה ללכת בה לשי"ש: יוסף ממאן ואינו שומע אליה, מה עשתה ה"צדקת" הזאת? הוציאה ריבה נמבזה על איש צדיק ונקי ומסרה אותו לבעלה שר-הטבחים, הרגיל בשפיכת דמים, וכפשע היתה בינו לבין המות. וההגבה הזאת של זליכה מראה שכונתה היתה רק למלאות תאוותה, ושמה נשאר לדראון עולם, ובמדה כזו עלינו למדוד את כל אדם, המתנשא לאמר, כוננתי לשי"ש.

האיש לכל הפחות למשך חלק מהזמן שישהה שם. וממילא, לא יספיק לקחת הרבה דברים מאוצרותיך. הדבר מצא חן בעיני המלך ויעש כן.

כאשר הגיע היום המיוחל לבש האיש בגדי עשירים. גם את כל בני משפחתו כבר הלביש בבגדים יקרים. אף שהפרוטה לא היתה מצויה בכיסו, נתנו לו הכל אשראי עייס העושר שהוא עתיד למצוא באוצר המלך. הזמין לביתו כרכרה הדורה ובה נסע עם כל בני ביתו לארמון המלך. בני המשפחה ליווהו עד פתח בית האוצר ובקוצר רוח ציפו לרגע המיוחל בו יצא אביהם עמוס בכל טוב.

כאשר פתח את דלת האוצר הופתע האיש מאד לשמוע את קול הנגינה המופלאה. לרגע נעמד דום אך מיד נזכר לשם מה בא לכאן וצעד במהירות פנימה. כאשר קרב אל האוצרות הנחמדים מזהב ומפז רב שוב עצר לרגע, והלך שבי אחר מנגינה מתוקה ונעימה שנשמעה באותה עת בנגינת התזמורת. מיד רזר וגער בעצמו: "אל תשכח לשם מה באת לכאן!" אך גערה זו לא הועילה הרבה כיון שבאותו רגע השתלב כלי נגינה נוסף בתזמורת שהוסיף נופך מיוחד במינו לקול המנגינה. הקול היה כה מתוק ונפלא עד ש... כאשר נזכר לגשת למלאכתו לאסוף לעצמו מן האוצר, הרגיש האיש שיד חזקה לופתת אותו בצוארו ומושכת אותו החוצה. "זמנך תם!" הודיע לו קול נעלם, "צא החוצה!"

מיואש, מדוכא ומאוכזב, נייער האיש בחוץ מ"חלומיו". כל ימי חייו ייסר את עצמו על שהלך שולל אחרי מתיקות הנגינה ושכח את ייעודו ותפקידו. בזה החמיץ את הזדמנותו הגדולה להתעשר.

*

במצב דומה עלול להמצא איש ישראלי אחרי פטירתו בבואו לעולם האמת. ימי שהותו בעוה"ז נחשבים כחמש דקות לעומת האורך הנצחי של חיי העוה"ב. היצה"ר יודע להיטב את האושר הגדול שיכול האדם לרכוש לעצמו בעוה"ז. כדי למנוע את האדם מכך משמיע היצה"ר באזניו במשך כל החיים כל מיני "מנגינות עריבות". בכל האמצעים העומדים לרשותו הוא מציע הצעות מפתות למיניהן אשר על ידן הוא מסיח את דעת האדם מעיקר תפקידו בעוה"ז. מפעם לפעם האדם אמנם נזכר לשם מה בא לכאן ורוצה להיות "איש נבון וחכם" ולאגור תורה ומצוות, אך היצר מוצא תמיד את דרכו אל לב האדם, ושוב ושוב הוא מסיח את דעתו מעיקר חובתו בעולמו.

בדבר אחד אנו שונים, לאושרנו, מאותו אדם שנכנס לאוצר המלך. הלה לא ידע ש"לפתח חטאת רובץ". אף אחד לא גילה לו את דבר התזמורת המסיחה את הדעת. אילו ידע על כך מראש היה בודאי מחזק את עצמו לבל ילך שולל אחרי מזימת הנגינות שכל תפקידן היה להסיח את דעתו. ברוך אלקינו שבראנו לכבודו וגילה לנו את סודותיו ואת הדרך לעובדו. אנו יודעים מראש על מציאות היצה"ר שתפקידו להסיח את דעתנו מן העבודה. גם גילה לנו יתברך איך משתיקים את קול זמירותיו של היצה"ר באמרו לנו (קדושין ל'): "בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין. אם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו".

Now Joseph recognized his brothers, but they did not recognize him. Why does the Torah repeat that Joseph recognized his brothers in verses 7 and 8? The 2 verses tell us about two identifications. The first identification was based on past experience. I brothers were the same people, with the same character, the same excitability, the same quick tempers, the same ruthless natures. The memories of past years, all the pain, all the chicanery, and the abuse were awakened within Joseph, and his wrath was kindled. He felt estranged from them and therefore treated them harshly.

Studying their faces, however, he discovered a change. Levi and Simeon's faces softened; it did not reflect the same ferocity. They had a different look; the steely gray eyes turned blue, dread Judah's face had matured; there was firmness and determination in his features. The brother looked depressed, as if they lacked inner peace, as if some grisly fear haunted them. They came with a contrite heart.

Joseph suddenly realized that the ten people who appeared before him were not the same people who had sold him into slavery. His ire subsided. The brothers themselves, however, were unaware of their internal transformation. The former sinner is often not conscious of the change in persona that results from repentance. Joseph wanted to bring this transformation to their attention.

Initially, as recorded in verse 7, Joseph had intended to punish them for their past crime. Upon seeing their contrition, he resolved that he must not punish them for a sin that in a sense was committed by others. Therefore, as recorded in verse 9, he decided to frighten and confuse them so they would become aware of their changed identity. He would inform them of their metamorphosis by testing their commitment to each other. Joseph now knew that reconciliation between him and his brothers would indeed take place, and that Knesses Yisrael would emerge as a result.

6) יוסף
7) י"ג
4)

אמר יצחק אלמליך

יגל

אמר נתן אל בת שבע וגו' ועשה לבי איצחק נא עצה ומלטי את וגו' נפש בנך שלמה לבי ובאי אל המלך דוד ואמרת אליי הלא אתה אדוני המלך נשבעת לאמתך לאמר כי שלמה בנך ימלך ארתי.

וכתב הר"ק: ויאמר נתן - חשש בדבר יותר לפי שהוא אמר בנבואה לדוד כי שלמה ימלוך כמו שפירשנו בספר שמואל (ש"ב י"ב, כ"ד וע"י מש"ש), גם בדברי הימים כתוב, עכ"ל. מש"כ שבדברי הימים כתוב שנתן הנביא ניבא ששלמה המלך ימלוך, כוונתו למש"כ בדה"א כ"ב, ה-י: ויהי עלי דבר ה' לאמר וגו' הנה בן נולד

לך הוא יהיה איש מנוחה והנחותי לו מכל אויביו מסביב כי שלמה יהיה שמו ושלוש שקט אתן על ישראל בימיו: הוא יבנה בית לשמי והוא יהיה לי לבן ואני לו לאב והכינותי כסא מלכותו על ישראל עד עולם. ע"כ. ואף שהנבואה שם נאמרה סתמית, מ"מ בש"ב פרק ז' נמצאת נבואה דומה ושמה מפורש שנתן הנביא אמרה.

ונר' שנתן הנביא פעל כך לא רק מפני שהוא זה שניבא על שלמה, אלא אפי' אם לא היתה זאת נבואתו שלו גם היה עושה ככל יכלתו: ששלמה ימלוך מכיון שידע שהנבואה תתקיים ותתאמת, וכמו כל מצוה שמוטלת עלינו לקיים כי היא רצון ה', כך גם נבואה שהיא התגלות רצון ה' גם יש להשתדל שתתקיים.²³

ט) ויזכר יוסף את החלומות אשר הלם להם. עליהם. וידע שנתקיימו שהרי השתחוו לו לשון רש"י. ולפי דעתי. שהדבר בהפך. כי יאמר הכתוב כי בראות יוסף את אחיו משתחוים לו זכר כל החלומות אשר הלם להם וידע שלא נתקיים אחד מהם בפעם הזאת. כי יודע בפתרונם כי כל אחיו ישתחוו לו בתחילה מן החלום הראשון. והנה אנתנו מאלמים אלומים. כי אנתנו. ירמוז לכל אחיו אחד עשר. ופעם שנית ישתחוו לו השמש והירח ואחד עשר כוכבים מן החלום השני. וכיון שלא ראה בנימן עמהם חשב זאת התחבולה שיעליל עליהם כדי שיביאו גם בנימן אחיו אליו לקיים החלום הראשון תחלה. ועל כן לא רצה להגיד להם אני יוסף אחיכם ולאמר מהרו ועלו אל אבי וישלח העגלות כאשר עשה עמהם בפעם השניה. כי היה אביו בא מיד בלא ספק. ואחרי שנתקיים החלום הראשון הגיד להם לקיים החלום השני ולגלו כי היה יוסף חוטא חטא גדול לצער את אביו ולהעמידו ימים רבים בשכול ואבל על שמוצו ועליו. ואף אם היה רצונו לצער את אחיו קצת אך לא יהמול על שיבת אביו. אבל את הכל עשה יפה בעתו.⁹² לקיים החלומות כי ידע שיתקיימו באמת. גם הענין השני שעשה להם בגביע לא שתהיה כוונתו לצערם. אבל השך.⁹² אולי יש להם שנאה בבנימן שיקנאו אותו באהבת אביהם כקנאתם בו. או שמא הרגיש בנימן שהיה ידם ביוסף ונולדה ביניהם קטטה ושנאה. ועל כן לא רצה שילך עמהם בנימן אולי ישלחו בו ידם עד בדקו אותם באהבתו. ולזה נתכונו בו רבותינו בבראשית רבה.⁹³ אמר רבי חייא בר' אבא כל הדברים שאתה קורא שדבר יהודה בפני אחיו עד שאתה מגיע ולא יכול יוסף להתאפק.⁹⁴ היה בו פיוס ליוסף.⁹⁵ פיוס לאחיו. פיוס לבנימן. פיוס ליוסף. ראה היאך נותן נפשו על בניה של רחל וכו'. וכן אני אומר שכל הענינים האלה היו ביוסף מהכמתו בפתרון החלומות. כי יש להמנה אחר שעמד יוסף במצרים ימים רבים והיה פקיד ונגיד.⁹⁶ בבית שר גדול במצרים. אך לא שלח כתב אחד לאביו להודיעו ולנחמו כי מצרים קרוב להברון כששה ימים. ואלו היה מהלך שנה היה ראוי להודיעו לכבוד אביו. ויקר פדיון נפשו.⁹⁶ ויפדנו ברוב ממון. אבל היה רואה כי⁹⁷ השתחווית אחיו לו וגם אביו וכל זרעו אתו. אי אפשר להיות בארצם והיה מקוה להיותו שם במצרים בראותו הצלחתו הגדולה שם. וכל שכן אחרי שעמד חלום פריעה שנתברר לו כי יבאו כלם שמה ויתקיימו כל חלומותיו.⁹⁸

יגל

יד) וגם את הגוי אשר יעבדו. וגם לרבות ד' גלויות על ששעבדו את ישראל. לשון רש"י. ויעל דרך הפשט יאמר כאשר נתתי את בניך בגלות ועניו על עון. גם את הגוי אשר יעבדו אדק על החכם אשר יעשו להם. והנכון בעיני.⁹⁹ כי טעם וגם. אף על פי שאני גזרתי על זרעך להצית גרים בארץ לא להם ועבדום וענו אותם. אף על פי כן אשפוט את הגוי אשר יעבדו על אשר יעשו להם. ולא יפטרו בעבור שעשו גזרתי. והטעם כמו שאמר הכתוב וקנאתי לירושלם ולציון קנאה גדולה וקצף גדול אני קוצף על הגוים השאננים אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה.¹⁰⁰ ואומר קצפתי על עמי חללתי נתלתי וגו'.¹⁰¹ וכן היה במצרים שחוספיו להרע כי השליכו בניהם ליאור. וימררו את הייהם.¹⁰² והשבו לכהות את שמש. וזה טעם דן אנכי. שאביא אתם במשפט. אם עשו כנגזר עליהם או חוספיו להרע להם.¹⁰³ וזהו מה שאמר יתרו כי בדבר אשר זדו עליהם.¹⁰⁴ כי הזדון הוא שהביא עליהם העונש הגדול שאבדם מן העולם. וכן כי ידעת כי הזדון עליהם.¹⁰⁵ והרב נתן טעם בספר המדע.¹⁰⁶ לפי שלא גזר על איש ידוע. וכל אותם המריעים לישראל אלו לא רצה כל אחד מהם הרשות בידו. לפי שלא נגזר על איש בידוע. ולא נתכנו.¹⁰⁷ דבריו אצלי שאפילו גזר שאחד מכל האוסות.¹⁰⁸ יריע להם בכך וכך וקדם זה ועשה גזרתו של הקב"ה זכה בדבר מצוה וי

23 יסוד מוסד חידוש כאן רבנו, ויש לזה סמוכין מהראשונים: ע"י רש"י על הא דאיתא שבת קמ"ט ע"ב. ואמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן אסור לעמוד בביתו של אותו רשע [נכוכרנצור] שנאמר ושעירים ירקדו שם, ופרש"י: ושעירים ירקדו שם - ולא אנשים, ובשביל הבריות מסתלקין המזיקין, ונמצא מכטל גזירת המלך, עכ"ל, הרי שכיון שהנביא אמר ש"שעירים ירקדו שם" עלינו להשתדל שכך יזוה. וכן סובר הרמב"ן בחומש (בראשית טו, יד) כעוסקו בשאלה מדוע נענשו המצרים על שעבוד בני ישראל, שכתב: שאפילו גזר שאחד מכל האומות יריע להם בכך וכך, וקדם זה ועשה גזרתו של הקב"ה, זכה בהכב מצוה, ע"ש באורך (ובראב"ד ה"ל תשובה פ"ו ה"ה). וע"ע באדרת-אליהו סוף פ' מקץ שכתב: ולכך הקדימה התורה ויזכור יוסף את החלומות להודיע שכל מה שעשה לא עשה אלא מרוב צדקתו שיקוימו החלומות שלא להכחיש רצון וגזירת עליון זהו כלל התורה, עכ"ל. י

5

דשעים ביד צדיקים

1 יש לתמונה - שאל הגאון רבי אלחנן ווסרמן - על נוסח זה שאנו אומרים "דשעים ביד צדיקים", הא יחא "רבים ביד מעטים" מובן הנס הגדול כי בדרך הטבע ינצחו הרבים את המעטים ואם יקרה שהמעטים נצחו את הרבים אכן נס גדול הוא. אלא מהו "דשעים ביד צדיקים" פשיטא שדשעים צריכים להימסר ביד צדיקים ואין כאן כל חידוש או נס? אלא - תירץ רבי אלחנן - הרשע, לעולם יהיה יותר חזק מהצדיק שכן בשל רשעותו הוא מרשה לעצמו להשתמש בכלי מלחמה ללא כל הגבלה או רסן אין בו כל בושה והוא הורס ונותץ ללא רחם. לא כן הצדיק, כל מעשיו מחושבים ואין הוא מתיר לעצמו לנהוג באכזריות אן אלימות מיותרת.

2 אכן נס גדול הוא זה שמסר ה' "דשעים ביד צדיקים"!

(10)
הם אצלי
הם אצלי

חנוכה - מלחמה, פורים - תפילה

1 ידוע ומפורסם תירוצו של הט"ז בהבדל בין פורים לחנוכה לגבי חיוב סעודות. בפורים היתה הגזירה על הגוף, כשניצלו קבעו ימי משתה ושמחה. בחנוכה הגזירה היתה על הרוח "להשכיחם תורתך", כשניצלו קבעו הלל והודאה.

(12)
אצלי
היתה

אמנם יש להתפלא, בחנוכה שהיתה הגזירה על הרוח, קמו החשמונאים ונלחמו, ואילו בפורים, שהיתה גזירה על הגוף, ביקשה אסתר "צומו והתפללו", ולכאורה היה צריך להיות ונהפוך הוא - בחנוכה להתפלל ובפורים להילחם!!

אלא התשובה היא, אדרבה כך היא האמת, כאשר הגזירה היא על הגוף שהכל תלוי בו יתברך פנתה אסתר וגם כלל ישראל אל הקב"ה בצום ובבכי. בחנוכה שהיתה הגזירה על הרוח, על עיקרי הדת שנמסרו לנו, שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, קמו החשמונאים וערכו מלחמה, שהרי על שלהם הם נלחמים.

הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים

16 כן הוא גם בהנהגת העולם. האדם עמל לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו בכל מיני השתדלויות, ובבואו לדאוג על הרוחניות שלו ועל חינוך בניו משליך על ה' יהבו, באומרו ה' יעזור. לא זו הדרך, ואין זו הנהגה ישרה! עלינו לדעת, כי אדרבה, בעניינים רוחניים צריך האדם לעמול ולהתנייגע כי הכל תלוי בו ורק בו, ואילו בענין הפרנסה והגשמיות יצא ידי חובה בהשתדלות מועטת, והשאר ישליך על ה' יהבו...

2 בספר "מקור ברוך" (חיד"ע"מ תתס"ג) מספר הגי"ר ברוך הלוי עפשטיין זצ"ל (בעל ה"תורה תמימה") סיפור נפלא הממחיש את הדברים: מרן ה"בית הלוי" פגש את תלמידו לשעבר, בהיותו אהוב על רבו שמח מאד לקראתו, שאלו הרב: מה אתה עושה? השיב התלמיד: ב"ה מצליח אני בעסקי. לפני כשנה פתחתי יחד עם גיסי חנות סיטונאית למכירת סוכר, ובס"ד רואים אנו ברכה בעמלינו.

לאחר ששמע הרב את דבריו פנה לשוחח עם יתר אורחיו. שעה קלה לאחר מכן שוב פנה אל תלמידו בשאלה: מה אתה עושה? והתלמיד כמקודם סיפר לרבו אודות עסקי הסוכר המוצלחים שלו.

(6)

1 כאשר נפגשו בפעם השלישית ושוב חזר הרב על שאלתו – מה אתה עושה? התפלא התלמיד ועמו שאר הנוכחים לפשר הדבר. בכל הכבוד הראוי פנה אל רבו ושאלו: מדוע יטריח רבינו את עצמו לשנות ולשלב את השאלה אשר כבר השבתי עליה פעמיים?

מרן ה"בית הלוי" שהבחין בעובדה ששאלתו מהווה חידה גם בעיני שאר הנוכחים, הרים את קולו כדי שכולם ישמעו את דבריו ואמר: הנה גם בפעם הראשונה שמעתי את תשובתך והבנתי את כוונתך, אך אתה את כוונתי לא הבנת. מסיבה זו חזרתי ושאלתיך בתקוה שאולי תרד לסוף דעתי. עתה, משחזרה מציאות זו על עצמה ג' פעמים אינני מוצא טעם להמשיך ולשאול אותך ועל כן אפרש לך את כוונתי.

(13)

11 דבר ידוע הוא כי גורלו של האדם בעוה"ז – מצבו, מעמדו, עושרו וכו' – נתון להשגחתו יתברך. עיני ה' צפויות על דרכי בני האדם והוא הנותן להם כח ועצה לעשות חיל, כך שהאדם בכל עניינו הגשמיים הוא רק כשליח הממלא שליחות. וזה מה שאמרו חז"ל: "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים" (ברכות לג).

12 אך פרט אחד הוציא הקב"ה כביכול מרשותו ונתנו כולו ברשות האדם. – היראת שמים! דבר זה נמסר לשלטונו החופשי של האדם ובידו לעשות בזה ככל העולה על רוחו, לא כשליח אלא כבעל הבית. לפיכך כל מה שעושה האדם בענינים הרוחניים נקרא מעשה שלו ואין לאחרים – ואפילו כביכול, להקב"ה – חלק בו.

13 נמצא אם כן, שכל קנייני העולם החומרי נקראים "מעשי ה'", וכנגדם כל הקניינים הרוחניים הם מעשי האדם.

לפי זה, סיים הרב ואמר לתלמידו, אילו נתכוונתי להתעניין במצב עסקיך הייתי שואל אותך: מה עשה ה' עמך? ואז היתה תשובתך כהלכה. אך כיון ששאלתיך מה אתה עושה? הרי נתכוונתי להתעניין במעשים התלויים בך, כגון האם קבעת עתים לתורה והאם ידך פשוטה לעשות צדקה וחסד וכדומה. עליך להבין אי"כ שתשובתך לא התאימה כלל לשאלתי.

ברוחניות על האדם מוטל להלחם

מצאתי שאת הקושיא שהקשנו לעיל, הקשה הגי"ר אלחנן וסרמן זצ"ל ותירץ באופן נפלא. ואלו דבריו: לכאורה יש להתפלא מהו ההבדל בהנהגת ישראל בין חנוכה לפורים. דהנה בשעת הגזירה של היוונים יצאו החשמונאים למלחמת חרמה, ואף שהיו מעטים נגד רבים וחלשים נגד גבורים מ"מ יצאו למלחמה. ואילו בזמן הגזירה של המן לא יצאו למלחמה, אלא רק עסקו בתשובה ובתעניות ובלימוד התורה, שמרדכי אסף את הילדים ולמד עמהם. מהו החילוק? 36

19
עמק

1 אלא טעם החילוק הוא, דהנה כלל ישראל נכנסו לברית עם הקב"ה, ויסוד הברית הוא שאנו צריכים לשמור את התורה והמצוות, וזהו החובה המוטלת עלינו, ואם נקיים חובה זו אזי ממילא יתן לנו ה' כל טוב גשמי. כמו שנאמר: "והיה אם שמוע תשמעו וגו' ונתתי גשמיכם בעתם" וגו' (ע"י רמב"ם הלי תשובה פ"ט ה"א).

6 ולכן, בחנוכה שהיתה הגזירה על רוחניות, אזי זהו גזירה על החלק שאנחנו אחראים עליו, ושאנו נתחייבנו לשמור עליו – ולכן חובתנו לצאת למלחמה כנגד גזירה זו. אך כאשר הגזירה היא על גשמיות, אזי זהו החלק שהקב"ה הבטיח לנו לקיימו, ורק כאשר יש גזירה, הרי זה סימן שאין אנו מקיימים את חלקינו בהסכם, ולכן אין הקב"ה עושה את חלקו, וא"כ, החובה המוטלת עלינו היא רק לתקן את החטאים שגרמו לגזירה ולחזור בתשובה ואז ממילא תתבטל הגזירה, וזה מה שעשו מרדכי והיהודים בשושן הבירה.

11